

УДК 316.454.4:352.07

DOI <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.7>

Тетяна ЛЯХ

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0002-8807-0497

Scopus-Author ID: 57192588245

Тетяна СПІРИНА

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Інститут людини Київського університету імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0000-0003-0287-7343

Scopus-Author ID: 57950126200

Євгеній КОВТУН

магістр спеціальності 231 Соціальна робота кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Факультет психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, бульвар І. Шамо, 18/2, м. Київ, Україна, 02154

ORCID: 0009-0005-5540-6395

Бібліографічний опис статті: Лях, Т., Спірина, Т., Ковтун, Є. (2023). Розвиток соціальної згуртованості територіальної громади. *Ввічливість. Humanitas*, 3, 53–60, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.7>

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Створюючи можливості для становлення й розвитку територіальної громади, виникає питання щодо соціальної згуртованості, адаптивності, гнучкості та стійкості її мешканців, формування середовища толерантності та прийняття різноманітності, а надто, у громадах, які приймають внутрішньо переміщених осіб після 24 лютого 2022 року, вироблення ідеологічних, політичних, етичних, морально-ціннісних орієнтирів задля мобілізації зусиль членів громади.

У методичному посібнику з розробки індикаторів соціальної згуртованості, Рада Європи визначає її як спроможність соціального середовища забезпечити можливості для всебічного розвитку, задоволення власних потреб, справедливий доступ до наявних ресурсів, матеріальну забезпеченість, повагу до людської гідності та прийняття різноманітності, особисту та колективну відповідальність.

Основні теорії сучасної соціальної роботи ґрунтуються на покращенні якості життя кожного члена територіальної громади. І, саме, соціальна інклюзія та поступове збільшення участі мешканців територіальної громади у прийнятті відповідальних рішень може забезпечити подолання соціальної несправедливості, виключення людини з певної системи соціальних відносин, упереджень, дискримінації та подальша активна адаптація й позитивна соціалізація, формування резилієнсу, тобто здатності отямитися після життєвих негараздів, нещасних випадків травм. Повномасштабне вторгнення росії на територію України, окупація, важка соціальна, політична, економічна ситуація в країні призводить до зниження рівня життя членів територіальної громади та соціального благополуччя сімей з дітьми, які потребують негайної допомоги.

У статті автори наголошують, що саме соціальні працівники мають мотивувати, надихати членів територіальної громади до самостійного прийняття ефективних та виважених рішень та, найважливіше, усвідомлювати відповідальність за результати й наслідки таких дій. Важливо наголосити, що соціальні працівники не мають жодних переваг та привілеїв, а здійснюють свою діяльність на засадах рівності й партнерства.

Важливо наголосити, що для сучасної соціальної роботи важливим є наснаження, що сприяє соціальній згуртованості територіальної громади та активізації її мешканців задля участі в прийнятті важливих та ефективних рішень.

Ключові слова: соціальна робота, соціальна згуртованість, територіальна громада, прийняття рішень, активізація, соціальна ініціатива, волонтерство, оцінювання соціальної згуртованості громади.

Tetiana LIAKH

PhD in Education, Associate Professor, Head of Social Pedagogy and Social Work Department, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education of Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0002-8807-0497

Scopus-Author ID: 57192588245

Tetiana SPIRINA

PhD in Education, Associate Professor, Associate Professor at Social Pedagogy and Social Work Department, Institute of Human Sciences of Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0000-0003-0287-7343

Scopus-Author ID: 57950126200

Yevhenii KOVTUN

master of specialty 231 Social work at Social Pedagogy and Social Work Department, Faculty of Psychology, Social Work and Special Education of Borys Grinchenko Kyiv University, 18/2 I. Shamo Boulevard, Kyiv, Ukraine, 02154

ORCID: 0009-0005-5540-6395

To cite this article: Liakh, T., Spirina, T., Kovtun, Y. (2023). Rozvytok sotsial'noyi zhurtovanosti terytorial'noyi hromady [Development of social cohesion in the territorial community]. *Vvichlyvist. Humanitas*, 3, 53–60, doi: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.7>

DEVELOPMENT OF SOCIAL COHESION IN THE TERRITORIAL COMMUNITY

Creating opportunities for the formation and development of a territorial community, the question arises of social cohesion, adaptability, flexibility and stability of its residents, the formation of an environment of tolerance and acceptance of diversity, and moreover, in communities that receive internally displaced persons after February 24, 2022, the development of ideological, political, ethical, moral and value guidelines for mobilizing the efforts of community members.

In the methodological manual for the development of indicators of social cohesion, the Council of Europe defines it as the ability of the social environment to provide opportunities for comprehensive development, satisfaction of own needs, fair access to available resources, material security, respect for human dignity and acceptance of diversity, personal and collective responsibility.

In the article, the authors emphasize that it is social workers who should motivate and inspire members of the territorial community to independently make effective and balanced decisions and, most importantly, be aware of responsibility for the results and consequences of such actions.

The main theories of modern social work are based on improving the quality of life of each member of the territorial community. And, namely, social inclusion and gradual increase in the participation of residents of the territorial community in making responsible decisions can ensure overcoming social injustice, excluding a person from a certain system of social relations, prejudices, discrimination and further active adaptation and positive socialization, the formation of resilience, that is, the ability to recover from life's difficulties troubles, accidents and injuries. The full-scale invasion of Russia on the territory of Ukraine, the occupation, the difficult social, political, and economic situation in the country leads to a decrease in the standard of living of members of the territorial community and the social well-being of families with children who need immediate help.

Key words: social work, social cohesion, territorial community, decision-making, community activation, social initiative, volunteering, evaluation of social cohesion of the community.

Постановка проблеми. Безбар'єрність має стати нормою для створення соціального середовища територіальної громади, у якому гарантуються рівні права та можливості щодо пересування без обмежень, дозвілля, зайнятості, освіти, розвитку, самореалізації, спілкування, отримання публічної інформації та соці-

альних послуг. І важливу роль у побудові цієї безбар'єрності відіграє соціальна згуртованість громади.

Соціальної згуртованості територіальної громади сприяє ефективна політика органів державної влади щодо усунення бар'єрів задля повноцінної участі її мешканців у соціально-

економічному житті своєї громади, прагненні покращити якість життя її мешканців. Територіальні громади мають ставати самодостатніми та дієвими, проявляти ініціативність, розвивати партнерство задля самостійного вирішення власних потреб й проблемних питань (Лехолетова, Лях, Спіріна, 2022).

Створюючи можливості для розвитку та становлення територіальної громади, виникає питання соціальної згуртованості, адаптивності, гнучкості та стійкості її мешканців, формування середовища толерантності та прийняття різноманітності, а надто, у громадах, які приймають внутрішньо переміщених осіб після 24 лютого 2022 року, вироблення ідеологічних, політичних, етичних, морально-ціннісних орієнтирів задля мобілізації зусиль членів громади для знищення ворога (Сергієнко, Скоркіна, 2019).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуалізації поняття територіальної згуртованості присвячені дослідження К. Бьоме, Е. Гльєрсена, А. Гумера, Р. Камані, Г. Мархіз, Дж. Шоута, соціальну згуртованість, як категорію державного управління вивчали українські науковці А. Гриненко, О. Дейнеко, В. Кирилюк, О. Оржель; як аспект регіональної політики, соціальну згуртованість розглядали В. Захарченко, В. Куйбіда, Л. Федулова; можливості використання волонтерських ініціатив як інструменту активізації людських ресурсів територіальної громади досліджували Т. Лях, Т. Спіріна; соціальну згуртованість молоді як ресурс розвитку територіальної громади вивчали А. Котелевець, Я. Мартинюк; проблему соціальної згуртованості як запоруку ефективного розвитку суспільства у своїх наукових працях досліджували О. Покровська, В. Кирилюк.

Причини формування бар'єрів у професійній взаємодії майбутніх фахівців вивчають А. Грись, С. Дмитрієва, С. Кожушко; окремі аспекти бар'єрів щодо використання соціального замовлення в Україні вивчає Н. Датченко; можливість створення безбар'єрного інклюзивного простору в освіті аналізують Р. Вайнола, В. Гайдукевич, Е. Музафарова; чинники, що приводять до виникнення комунікативних бар'єрів та шляхи їх подолання розглядають М. Козирев, І. Остапенко.

Метою статті є визначення особливостей розвитку соціальної згуртованості та ініціативності членів територіальної громади.

Виклад основного матеріалу. Соціальна безбар'єрність має сприяти згуртованості територіальної громади й рівним можливостям доступу до освіти усіх її мешканців, гарантувати гідні умови участі у життєдіяльності громади, забезпечити дозвілля та соціальний простір для самореалізації.

Згуртованість визначена однією з основних проблем європейської політики. Економічній, соціальній та територіальній згуртованості присвячено окремий розділ Угоди про функціонування Європейського Союзу. Положення цієї Угоди декларують прагнення ЄС до збалансованого розвитку регіонів та територій, зменшення диспропорцій між рівнями розвитку різних регіонів та відсталості регіонів, що перебувають у найменш сприятливих умовах. Як засіб моніторингу забезпечення європейської згуртованості, Угодою передбачено, що Європейська Комісія кожні три роки подає Європейському Парламенту, Раді, Економічно-соціальному комітету та Комітету регіонів звіт про прогрес у напрямку досягнення економічної, соціальної та територіальної згуртованості, та опис застосування різних заходів, які цьому сприяють.

В Україні на законодавчому рівні відсутнє визначення поняття «соціальна згуртованість». Разом з цим, Урядом України було затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на 2021–2027 роки, де формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах було закріплено як одна із стратегічних цілей для досягнення стратегічної мети державної регіональної політики. Операційні цілі та основні завдання, що забезпечують досягнення вказаної стратегічної цілі, лежать в площині євроінтеграційних політик, що безумовно виводить їх в пріоритет для досягнення.

У методичному посібнику з розробки індикаторів соціальної згуртованості, Рада Європи визначає її як спроможність соціального середовища забезпечити можливості для всебічного розвитку, задоволення власних потреб, справедливий доступ до наявних ресурсів, матеріальну забезпеченість, повагу до людської гідності та прийняття різноманітності, особисту та колективну відповідальність. У посібнику пропонується чотири рівня оцінювання соціальної згуртованості (рис. 1).

Рис. 1. Рівні оцінювання соціальної згуртованості (Concerted development, 2005)

Отож, на першому рівні оцінюються загальні тенденції соціальної згуртованості.

Другий рівень передбачає гарантування доступу до основних прав людини та рівність щодо користування ними, можливість середовища забезпечити гідність, незалежність, самостійність та всебічний розвиток особистості (Concerted development, 2005).

Водночас, згуртованість передбачає зобов'язання суспільства зменшити соціальну невідповідність та уникнути суспільного розшарування чи посилення соціальних відмінностей серед вразливих груп населення. Саме соціальне благополуччя та добробут мешканців територіальної громади, усвідомлення прав людини як підґрунтя справедливості та рівного доступу до наявних ресурсів та благ, незалежність особистості та її проактивна життєва позиція, визначають якість міжособистісних зв'язків членів територіальної громади.

Отож, можемо зазначити, що соціальна згуртованість визначає основні чинники соціально-політичної стратегії суспільства, основою якої є свобода у прийнятті виважених, ефективних рішень, справедливість, почуття власної гідності, незалежність, самоповага та самостійність.

На третьому рівні відбувається оцінювання сфер життєдіяльності, наприклад, працевлаштування, купівельної спроможності, соціально-медичного забезпечення, харчування, освіти, соціальної комунікації.

На четвертому рівні здійснюється оцінювання соціальної згуртованості особами, які перебувають у складних життєвих обставинах,

внутрішньо переміщеними особами, сім'ями з дітьми, людьми похилого віку, людьми з інвалідністю. Як можливість середовища забезпечити добробут своїх громадян, одночасно регулюючи диспропорції у соціально-політичному, економічному розвитку територіальної громади та запобігаючи виключенню зі сфер її життєдіяльності за гендерними, етнічними, расовими, культурними, релігійними ознаками, забезпечувати механізми досягнення добробуту усіма членами громади, визначає соціальну згуртованість Нова стратегія і План дій Ради Європи (New Strategy and Council, 2010).

Отож, у Новій стратегії та Плані дій Ради Європи наголошується, що соціальна згуртованість, це:

– важлива політична концепція, яка має суттєво впливати на досягнення таких ключових цінностей Ради Європи, як права людини, демократія та верховенство права;

– динамічний процес та необхідна передумова демократичної безпеки, суспільної справедливості і сталого розвитку, адже роз'єднане й соціально нерівне суспільство є несправедливим та не може гарантувати стабільність у найближчому майбутньому (New Strategy and Council, 2010).

Також, на нашу думку, потрібно зазначити основні завдання соціальної згуртованості, як от: кожен має рівний доступ до прав, соціальна справедливість, соціальний захист, повага до людської гідності, честі, прийняття різноманітності, право на всебічний особистісний розвиток, солідарність, участь у суспільно-політичних процесах.

Згуртована територіальна громада є середовищем партнерських взаємостосунків, взаємної підтримки, що прагне до спільної мети демократичними засобами. Важливо зауважити, що жодне суспільство не є абсолютно згуртованим та будь-який рівень соціальної згуртованості передбачає зміни, реагування на соціально-політичні й економічні події. Також необхідно зазначити, що вразливі групи населення, особи у складних життєвих обставинах потребують уваги, як щодо захисту так і приналежності до соціально згуртованого середовища конкретної територіальної громади (Посібник, 2022).

Похилий вік, проблеми із здоров'ям, безробіття, втрату можливостей та ресурсів можна віднести до соціальних ризиків. Саме тому, Л. Стожок розглядає стан вразливості як схильність до ризиків у поєднанні з неможливістю самостійно подолати соціальну незахищеність, уразливість та чинники невизначеності й протидіяти їхнім наслідкам (Стожок, 2010).

В. Кирилюк наголошує, що соціальна згуртованість є характеристикою групи, складники якої тісно пов'язані між собою (Кирилюк, 2014).

Розбудова довіри, взаємоповаги та партнерських відносин є ключовими чинниками соціальної згуртованості (Економічні засади, 2022).

Водночас, можемо зазначити, що соціальна згуртованість є, організованою на основі спільності інтересів, взаємодовірі, програми дій, цілей розвитку, активній участі членів територіальної громади у розв'язанні питань місцевого значення.

Організацію ресурсів для реалізації соціально-економічних ініціатив, сприяння соціальної відповідальності бізнесу, досягнення стійкості до неочікуваних та досить непрогнозованих ситуацій забезпечує соціальна згуртованість територіальної громади (Економічні засади, 2022).

У статті «Соціальна згуртованість. Чому це важливо для громади» зазначається, що рівень соціальної згуртованості сприяє соціальній відповідальності, громадській активності та справедливим стосункам з органами влади в громаді (Соціальна згуртованість, 2022).

Необхідно окреслити роль соціальної згуртованості для організації соціальної роботи у територіальній громаді. Наразі, розуміння соціальної роботи розширюється та полягає

у наснаженні, згуртовуванні, залученні територіальної громади до покращення соціального благополуччя та власного добробуту. Т. Семигіна зазначає, що соціальна робота це професія, підґрунтям якої є практика, академічна дисципліна, яка стимулює соціальні зміни, розвиток, соціальну згуртованість, активізацію членів громади (Міжнародна соціальна робота, 2015).

Міжнародна соціальна робота також орієнтується на такі цілі, як от: зміцнення демократії, глобальна солідарність, заохочення та спонукання до прийняття важливих та ефективних рішень, сталий розвиток (Ahmadi, 2003). Соціальна згуртованість, є одним із способів реалізації цих цілей.

Основні теорії сучасної соціальної роботи ґрунтуються на покращенні якості життя кожного члена територіальної громади. І, саме, соціальна інклюзія та поступове збільшення участі мешканців територіальної громади у прийнятті відповідальних рішень може це забезпечити (Лях, Спіріна, Лехолетова, 2022). Перш за все, це подолання соціальної несправедливості, виключення людини з певної системи соціальних відносин, упереджень, дискримінації та подальша активна адаптація й позитивна соціалізація, формування резилієнсу, тобто здатності отямитися після життєвих негараздів, нещасних випадків травм. Повномасштабне вторгнення росії на територію України, окупація, важка соціальна, політична, економічна ситуація в країні призводить до зниження рівня життя членів територіальної громади та соціального благополуччя сімей з дітьми, які потребують негайної допомоги.

Наразі, зрозумілим та доступним підходом є резилієнс, який вже можна застосовувати у територіальній громаді аби уникнути ще більшої травматизації мешканців, які перебувають у складній, проблемній ситуації, допомогти та захистити права тих, хто найбільше постраждав (Спіріна, 2022).

Вагомий внесок в розвиток соціальної згуртованості роблять представники неурядових організацій, проекти яких спрямовані на залучення місцевої влади та жителів громади для досягнення тих чи інших соціально значимих цілей. Зокрема, реалізація таких проектів спрямована на посилення спроможності представників органів місцевого самоврядування в питаннях вибудовування ефективної взаємодії

з внутрішньо переміщеними особами та організаціями громадянського суспільства. Як приклад дієвості таких соціальних проєктів, варто згадати програму «Стійкість», яку впроваджує Міжнародна благодійна організація «Фонд Східна Європа» у консорціумі неурядових організацій на чолі з ERIM (Франція), у партнерстві з Фондацією домів з прав людини, Домом прав людини – Тбілісі, Чорноморським фондом регіонального співробітництва та коштом Європейського Союзу. Основна мета програми – показати досвід українських громад із адаптації та інтеграції вимушено переміщених осіб задля підвищення ефективності роботи органів місцевого самоврядування.

В межах цієї програми Фонд працював із громадами «в полі»: провів низку онлайн-та офлайн-воркшопів, де визначали спільні проблеми та шляхи їх вирішення. Учасники воркшопів сфокусувалися на спільності викликів, які стоять перед їхніми громадами, серед яких: вивчення потреб ВПО, налагодження комунікації з ВПО, інтеграція ВПО у громаду і залучення їх до її розвитку, забезпечення підтримки ВПО через місцеві бюджетні програми тощо. Зокрема, вони дійшли висновку, що адаптація ВПО буде успішною, коли нові жителі стануть членами громади, будуть зайняті певною діяльністю та, зрештою, зможуть самостійно себе забезпечувати.

Крім цього, одним з компонентів програми «Стійкість» було виділення грантів місцевим громадським організаціям на реалізацію соціальних ініціатив в громадах, серед яких: посилення адаптивних спроможностей в умовах вимушеного переміщення, підтримка економічної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в приймаючі громади, заходи (майстер-класи, танцювальні класи, тренінги) спрямовані на підтримку соціальної та культурної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в приймаючих громадах, створення коворкінгів та пунктів стійкості, стажування для студентів-ВПО тощо.

Оцінювання соціальної згуртованості громади може здійснюватися за допомогою різних ознак і показників. Ось деякі з них, на нашу думку:

Взаємодія і комунікація (Громада активно спілкується і взаємодіє між собою (зустрічі, спільні заходи, громадські обговорення, соціальні мережі тощо);

Взаємодопомога і соціальні мережі (У згуртованій громаді існують розвинуті соціальні мережі і системи взаємодопомоги);

Забезпечення соціальної справедливості (Згуртована громада приділяє належну увагу проблемам соціальної справедливості та працює над їх вирішенням);

Різноманітність і включеність (Згуртована громада може включати в себе різні групи та індивідів, але вони відчують себе частиною спільності та отримують рівні можливості та захист);

Солідарність і підтримка (У згуртованій громаді існує взаємна підтримка та відчуття солідарності між її членами. Люди готові допомагати один одному в скрутний момент);

Спільні інтереси та діяльність (Громада може вважатися згуртованою, якщо її члени беруть участь у спільних інтересах і колективній діяльності, наприклад: волонтерство, ініціативи);

Спільні цінності та цілі (Соціально згуртована громада має спільні цінності, цілі та переконання. Її члени роблять спільні зусилля для досягнення спільних цілей);

Стабільність і тривалість (Згуртована громада зазвичай має стабільні відносини між її членами і існує протягом тривалого періоду);

Участь у прийнятті рішень (У згуртованій громаді її члени беруть активну участь у прийнятті рішень, що стосуються життя та розвитку громади).

Загалом, оцінка соціальної згуртованості вимагає комплексного підходу і врахування різних аспектів спільності. Термін «соціальна згуртованість» може бути розглянутий з різних точок зору, і кожна громада може мати власні ознаки і показники.

Висновки. Необхідно зауважити, що для сучасної соціальної роботи важливим є насаження, що сприяє соціальній згуртованості територіальної громади та активізації її мешканців задля участі в прийнятті важливих та ефективних рішень.

Соціальні працівники мають мотивувати, надихати членів територіальної громади до самостійного прийняття виважених рішень та, найважливіше, усвідомлювати відповідальність за результати й наслідки таких дій. Суттєвою складовою згуртованості територіальної громади є участь її членів у плану-

ванні, впровадженні змін та оцінці власних потреб задля покращення якості життя. Важливо наголосити, що соціальні працівники не мають жодних переваг та привілеїв, а здійснюють свою діяльність на засадах рівності й партнерства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Економічні засади сприяння згуртованості громад : аналіт. доп. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/zgurtovanist-dop.-pravki_direktora-red-15.12_01_el_nauk_vidannya_gotove2_07_07_2022.pdf (дата звернення: 12.06.2023).
2. Кирилюк В. В. Основні чинники формування соціальної згуртованості суспільства. *Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Серія «Економіка»*. 2014. Т. 19. № 2(5). С. 55–59.
3. Лях Т. Л., Спіріна Т. П., Лехолетова М. М. Методи оцінки територіальною громадою власних потреб. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота* / ред. О. Бартош. Ужгород, 2022. С. 178–181. DOI: 10.24144/2524-0609.2022.50.178-181
4. Міжнародна соціальна робота: глобальні пріоритети соціального розвитку і нове визначення соціальної роботи. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2015. № 1-2. С. 6–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2015_1-2_3 (дата звернення: 12.06.2023).
5. Посібник для навчання з питань соціальної згуртованості й безбар'єрного середовища в молодіжному секторі, проект / ред. Валентина Леснова, 2022. 160 с.
6. Скоркіна А. О., Сергієнко Т. І. Внутрішньополітична інтеграція сучасного українського суспільства в умовах інформаційної війни. *The 3-rd International scientific and practical conference «Priority directions of science development»*: (December 28-29, 2019, Lviv, Ukraine). P. 620-625.
7. Соціальна згуртованість. Чому це важливо для громади. *Децентралізація*. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15453> (дата звернення: 12.06.2023).
8. Спіріна Т. П. Прийняття ефективних рішень як складова професійної культури соціального працівника.. *Information and innovative technologies in the turbulence era* : монографія. Katowice, 2022. P. 232–249. URL: <https://doi.org/10.54264/M014> (дата звернення: 12.06.2023)
9. Стожок Л. Г. Соціальна вразливість та її особливості в період кризи. Формування ринкової економіки: зб. наук. пр.; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана»; редкол.: О. О. Беляєв (відп. ред.) [та ін.]. Київ : КНЕУ, 2010. Спец. вип: Соціально-трудові відносини: теорія та практика : у 3 т. / Т. 2. С. 353–361
10. Ahmadi N. Globalisation of consciousness and new challenges for international social work. *International Journal of Social Welfare*. 2003. Vol. 12. P. 14–23.
11. Concerted development of social cohesion indicators : Methodological guide. 2005. 234 p. URL: https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/GUIDE_en.pdf (last accessed: 12.06.2023).
12. New Strategy and Council of Europe Action Plan for Social Cohesion (approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 7 July 2010). 2010. 11 p. URL: https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/2010Strategy_ActionPlan_SocialCohesion.pdf (last accessed: 12.06.2023).

REFERENCES:

1. Ekonomichni zasady spriyannia zhurtovanosti hromad [Economic principles of promoting community cohesion]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/zgurtovanist-dop.-pravki_direktora-red-15.12_01_el_nauk_vidannya_gotove2_07_07_2022.pdf [in Ukrainian].
2. Kyryliuk, V.V. (2014). Osnovni chynnyky formuvannia sotsialnoi zhurtovanosti suspilstva [The main factors in the formation of social cohesion of society]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu im. I. I. Mechnykova. Seriiia «Ekonomika» – Bulletin of the Odesa National University named after I. I. Mechnikova. "Economy"*, 19(2), 55–59 [in Ukrainian].
3. Liakh, T.L., Spirina, T.P., & Lekholetova, M.M. (2022). Metody otsinky terytorialnoiu hromadoiu vlasnykh potrebu. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia: Pedahohika* [Methods of assessment by the territorial community of its own needs]. *Sotsialna robota*, 1(50), 178–181. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.178-181> [in Ukrainian].
4. Semyhina, T.V. (2015). Mizhnarodna sotsialna robota: hlobalni priorytety sotsialnoho rozvytku i nove vyznachennia sotsialnoi roboty [International social work: global priorities of social development and a new definition of social work]. *Visnyk Akademii pratsi i sotsialnykh vidnosyn Federatsii profspilok Ukrainy – Bulletin of the Academy of Labor and Social Relations of the Federation of Trade Unions of Ukraine*, 1-2. S, 6–11. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VAPSV_2015_1-2_3 [in Ukrainian].

5. Liesnova, V. (Ed.). (2022). *Posibnyk dlia navchannia z pytan sotsialnoi zghurtovanosti y bezbariernoho seredovyshcha v molodizhnomu sektori : proiekt [Guide for training on issues of social cohesion and barrier-free environment in the youth sector: project]* [in Ukrainian].

6. Skorkina, A.O., & Serhienko, T.I. (2019). Vnutrishnopolitychna intehtratsiia suchasnoho ukrainskoho suspilstva v umovakh informatsiinoi viiny o1 Domestic political integration of modern Ukrainian society in the conditions of information warfare]. *The 3-rd International scientific and practical conference «Priority directions of science development»* (pp. 620–625). Lviv [in Ukrainian].

7. Sotsialna zghurtovanist. Chomu tse vazhlyvo dlia hromady [Social cohesion. Why is it important to the community]. *Detsentralizatsiia*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/news/15453> [in Ukrainian].

8. Spirina, T.P. (2022). Pryiniattia efektyvnykh rishen yak skladova profesiinoi kultury sotsialnoho pratsivnyka [Making effective decisions as a component of the professional culture of a social worker]. *Information and innovative technologies in the turbulence era* (pp. 232–249). URL: <https://doi.org/10.54264/M014> [in Ukrainian].

9. Stozhok L. H. (2010) Sotsialna vrazlyvist ta ii osoblyvosti v period kryzy [Social vulnerability and its features in crisis]. *Formuvannia rynkovoï ekonomiky : zb. nauk. pr., 2*, pp. 353–361. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)

10. Ahmadi, N. (2003). Globalisation of consciousness and new challenges for international social work. *International Journal of Social Welfare*, 12, 14–23.

11. Concerted development of social cohesion indicators : Methodological guide. 2005. 234 p. Retrieved from https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/GUIDE_en.pdf

12. New Strategy and Council of Europe Action Plan for Social Cohesion (approved by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 7 July 2010). 2010. 11 p. Retrieved from https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/2010Strategy_ActionPlan_SocialCohesion.pdf